

การพัฒนากระบวนการใช้กระบวนการประเมิน สำหรับการประเมิน คุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

The Development Process Use of Assessment Model for Internal Quality Assessment of Basic Education Institutions

ดวงแก้ว คงเพชรศักดิ์¹

สำราญ มีแจ่ม²

รัตนะ บัวสนธ์³

อรุณี อ่อนสวัสดิ์⁴

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ พัฒนารูปแบบการใช้กระบวนการประเมิน สำหรับการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน วิธีการดำเนินการวิจัยมี 4 ขั้นตอน 1) ศึกษาแนวคิดทฤษฎีการใช้กระบวนการประเมิน และวิเคราะห์ สภาพการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) สร้างรูปแบบการใช้กระบวนการประเมิน สำหรับการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 3) ทดลองใช้รูปแบบการใช้กระบวนการประเมิน สำหรับการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 4) ประเมินรูปแบบการใช้กระบวนการประเมิน สำหรับการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่การวิจัยเป็นสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจง จำนวน 1 แห่ง การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตและการปฏิบัติงานด้านการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษา การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา สถิติการบรรยายและสรุปอ้างอิง ผลการวิจัยสรุปได้ว่า

1. การใช้กระบวนการประเมิน เป็นการใช้ประโยชน์จากการประเมินของผูมีส่วนร่วมกำลังดำเนินการประเมิน เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ด้านเจตคติ ความรู้ และพฤติกรรม การประเมิน สภาพการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษา พบข้อบกพร่องของการประเมินคุณภาพภายในโรงเรียน โดยผู้ที่ทำหน้าที่ประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารหรือครู ที่ได้รับมอบหมายเพียงคนเดียวเท่านั้น

¹ คุษภักดิ์บัณฑิต สาขาวิจัยและประเมินผลการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร

² รองศาสตราจารย์ ดร. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

³ รองศาสตราจารย์ ดร. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

⁴ รองศาสตราจารย์ ดร. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

2. รูปแบบการใช้กระบวนการประเมิน สำหรับการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วยกระบวนการ 5 ขั้นตอน คือ 1) การเตรียมความพร้อม 2) การวางแผนการประเมิน 3) การเก็บรวบรวมข้อมูล 4) การวิเคราะห์ข้อมูล และ 5) การนำเสนอข้อมูลและการนำไปใช้ในแต่ละขั้นตอนใช้การดำเนินงานตามวงจรคุณภาพ เดมมิง PDCA ผู้ทำหน้าที่ประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษา ได้แก่ ผู้บริหาร คณะครูในโรงเรียน

3. ผลการทดลองใช้รูปแบบการใช้กระบวนการประเมิน สำหรับการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ผู้ร่วมประเมินมีความเข้าใจและสามารถดำเนินการประเมินคุณภาพภายในตามวงจร PDCA ครบทุกขั้นตอน ผู้ร่วมประเมินเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความรู้และพฤติกรรมกรรมการประเมินคุณภาพภายในไปในทางที่ดี แต่พบปัญหา เรื่องระยะเวลาที่ใช้ในการทดลองนานเกินไปและมีการเปลี่ยนแปลงบุคลากรขณะดำเนินการทดลอง

4. ผลการประเมินรูปแบบการใช้กระบวนการประเมิน สำหรับการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า องค์กรประกอบของรูปแบบมีความเหมาะสมกับการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเจตคติ ความรู้ และทักษะการประเมินของบุคลากรภายในสถานศึกษา

ABSTRACT

The purpose of this research is to develop the process use of assessment model for internal quality assessment of basic education institutions. The process is devised into 4 steps : 1) to study internal quality assessment of basic education institutions; 2) to construct the process use of assessment model for internal quality assessment of basic education 3) to implement the process use of assessment model for internal quality assessment of basic education institutions 4) to evaluate the implementation of the model. The result were as follows:

1. The context of the internal quality assessment of basic education institutions had mistake something in the steps of internal quality assessment. Therefore tdirector or teacher of the academic classroom should be the internal quality evaluator only.

2. The construction of the process use of assessment model for internal quality assessment of basic education institutions is composed of 5 stepshe assessment process is 1) The readiness preparation; 2) The evaluation planning; 3) The data gathering 4) The analyzing and 5) The reporting and improvement. Each step employed Demming Cycle.

3. The experiment of the process use of assessment model for internal quality assessment of basic education institutions; the internal evaluators could understand the Demming cycle for each step of the process use of assessment; have to change attitude knowledge and behavioral mannerisms in the assessment. But the problem found within the Process use of Assessment model for internal quality assessment of basic education institutions was the length of time that it was in the experimental phase.

4. The evaluation implementing of the process use of assessment model for internal quality assessment of basic education institutions was appropriate and useful for the internal quality assessment by the stakeholders because the director and the teachers were able to change the attitude knowledge and behavior mannerisms

บทนำ

การประเมินคุณภาพภายในตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาเป็นขั้นตอนของการประกันคุณภาพภายในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามกฎหมายกระทรวงว่าด้วยระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2553 ซึ่งเป็นกระบวนการประเมินผลการดำเนินงาน ของสถานศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาที่กระทำโดยบุคลากรภายในหรือผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง การประเมินคุณภาพภายในถือเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารการจัดการเพื่อที่จะได้ทราบขีดความสามารถในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาว่าบรรลุตามเป้าหมาย ของสถานศึกษาหรือไม่ และสามารถนำผลการประเมินไปแก้ไขข้อบกพร่องได้ทันที การประเมินภายในถือเป็นกระบวนการตรวจสอบการทำงานหรือการประเมินตนเอง (Self Evaluation) ของสถานศึกษา การประเมินเป็นกระบวนการตัดสินคุณค่าของสิ่งที่มุ่งประเมิน ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การดำเนินงาน การจัดทำรายงาน การเผยแพร่สารสนเทศของการประเมิน และ การใช้ผลการประเมิน การประเมินจึงถูกนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปองค์กร เนาวรัตน์ พลายน้อย และธีรเดช ฉายอรุณ, โดยใช้การประเมินเป็นเครื่องมือสำคัญในการตรวจสอบความรับผิดชอบของหน่วยงาน สถาบันต่างๆ ว่าผลการปฏิบัติงานของหน่วยงาน หรือสถาบันนั้น มีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด คัมค้ำกั๊งบประมาทหรือแหล่งทุนหรือไม่ (รัตนะ บัวสนธ์, 2550) นอกจากนี้ กระบวนการประเมินยังถูกนำมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้ทั้งระดับบุคคลและองค์กร (Patton, 2002 ; Harnar & Preskill, 2007) การประเมินเป็นกระบวนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบเพื่อให้ได้สารสนเทศในการตัดสินใจพัฒนาและปรับปรุงโครงการ หรือการปฏิบัติงาน ซึ่งรูปแบบการประเมินที่ให้สารสนเทศได้เหมาะสมกับการใช้กระบวนการประเมิน ได้แก่ การประเมินที่มุ่งเน้นการใช้ประโยชน์ (utilization focused evaluation) ซึ่งเป็นการผสมผสานวิธีการประเมิน

ทั้งแบบประสานความร่วมมือ (collaborative) การมีส่วนร่วมในกระบวนการ (participatory) การเสริมพลัง (empowerment) การมุ่งประโยชน์ (utilization focused) และมุ่งให้เกิดการเรียนรู้ (learning oriented) ซึ่งใช้การรวบรวมข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยให้ความสำคัญทั้งกระบวนการ ผลลัพธ์ ผลกระทบ งบประมาณ เพื่อให้ผู้ตัดสินใจและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับประโยชน์จากทุกขั้นตอนของกระบวนการประเมิน (process use of evaluation) (Amo & Cousins, 2007) เพื่อไม่ให้เกิดการสูญเปล่าทั้งในด้านงบประมาณ บุคลากรและเวลา ในการดำเนินการประเมินคุณภาพภายใน และเป็นการส่งเสริมให้สถานศึกษาชั้นพื้นฐานใช้กระบวนการประเมิน เพื่อพัฒนาบุคลากรและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการประเมินคุณภาพภายใน ให้มีเจตคติ ความรู้ ความสามารถในการดำเนินการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาร่วมกันได้อย่างมีคุณภาพ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนารูปแบบการใช้กระบวนการประเมิน สำหรับการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดจากการใช้กระบวนการประเมิน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อพัฒนารูปแบบการใช้กระบวนการประเมิน สำหรับการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดทฤษฎี การประเมินที่มุ่งเน้นการใช้ประโยชน์ (utilization focused evaluation) ของแพตตัน (Patton) และต่อมาแพตตันได้มีการพัฒนาแนวคิดการใช้ประโยชน์จากการประเมิน (process use) โดยเกิดจากผู้ร่วมดำเนินการประเมินเรียนรู้ ซึ่งกันและกัน ในขณะที่กำลังดำเนินการประเมินอันจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเจตคติ ความรู้และพฤติกรรมด้านการประเมิน และได้้นำแนวทางการประเมินแบบเสริมพลัง (empowerment) เข้ามาร่วมผสานในการดำเนินการตามขั้นตอนของการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน เพื่อนำมาสร้างเป็นรูปแบบการใช้กระบวนการประเมิน สำหรับการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน

ระเบียบวิธีวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา Research and Development การดำเนินการวิจัยออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้กระบวนการประเมิน สภาพการประเมินคุณภาพภายใน และการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน การสร้างรูปแบบการใช้กระบวนการประเมิน สำหรับการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน การทดลองใช้รูปแบบการใช้กระบวนการประเมิน สำหรับการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน การประเมินรูปแบบการใช้กระบวนการประเมิน

สำหรับการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยเป็นผู้บริหาร และครูในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 1 โรงเรียน จัดการเรียนการสอนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) และผู้บริหารพร้อมด้วยบรรดาครูในโรงเรียนต้องมีความสนใจที่จะพัฒนารูปแบบการใช้กระบวนการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษา และสมัครใจยินดีให้ความร่วมมือกับผู้ร่วมวิจัย เป็นสถานที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย เพราะผู้วิจัยต้องดำเนินการสร้างและเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นระยะเวลา 1 ปี การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เริ่มเข้าสนามวิจัยและอยู่ในสนามวิจัย ใช้เวลาประมาณ 1 ปี โดยการศึกษาเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ จดบันทึก และการปฏิบัติงานด้านการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษา

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาแนวคิดทฤษฎีการใช้กระบวนการประเมิน และวิเคราะห์สภาพการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า

1.1 แนวคิดการใช้กระบวนการประเมิน เป็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นในระหว่างดำเนินการประเมิน โดยมีจุดมุ่งหมายของการใช้กระบวนการประเมิน เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านองค์กร และด้านการประเมินและผลของการใช้กระบวนการประเมินเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล ระหว่างบุคคล และระดับองค์กร

1.2 ขั้นตอนและกระบวนการประเมินคุณภาพภายในของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เริ่มต้นด้วยการวางแผนการประเมิน กำหนดจุดมุ่งหมาย ขอบข่าย และวิธีการประเมิน ดำเนินการประเมินอย่างต่อเนื่อง เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล แปลความหมายของผลการประเมิน ตรวจสอบผลการประเมิน และสิ้นสุดด้วยขั้นตอนของการนำผลการประเมินไปปรับปรุงและพัฒนาตนเอง

2. ผลการสร้างรูปแบบการใช้กระบวนการประเมิน สำหรับการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย 1) หลักการ 2) จุดมุ่งหมาย 3) ข้อ 3) ผู้ประเมิน ได้แก่ บุคลากรในโรงเรียนทุกคน 4) บทบาทของผู้บริหาร เป็นผู้อำนวยการความสะอาดและสนับสนุนการปฏิบัติงาน 5) กระบวนการประเมิน มี 5 ขั้นตอน คือ การเตรียมความพร้อม การวางแผนการประเมิน การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอข้อมูลและการนำไปใช้ โดยในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการประเมิน ใช้การดำเนินงานตามวงจรคุณภาพเดมมิง PDCA

3. ผลการทดลองใช้รูปแบบการใช้กระบวนการประเมิน สำหรับการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า

3.1 โรงเรียนที่เป็นสนามวิจัยมีการปฏิบัติงานตามกระบวนการประเมินครบทั้ง 5 ขั้นตอน และในแต่ละขั้นตอนได้ปฏิบัติงานตามวงจรเดมมิงครบทั้ง 4 อย่าง ยกเว้น ขั้นตอนการ

รายงานและการเผยแพร่ผลการ ไม่ได้ปฏิบัติการวางแผนการดำเนินงาน (P) ไม่ได้ปฏิบัติการตรวจสอบ (C) และไม่ได้ปฏิบัติการปรับปรุงแก้ไข (A)

3.2 บุคลากรในสนามวิจัยมีทัศนคติทางบวกต่อการประเมินคุณภาพการศึกษา มีความรู้ ความเข้าใจต่อการใช้กระบวนการประเมิน และมีทักษะ สามารถดำเนินการประเมินคุณภาพภายในตามวงจร PDCA ครบทุกขั้นตอน

3.3 ปัญหาการปฏิบัติตามรูปแบบการใช้กระบวนการประเมิน คือ การดำเนินการตามรูปแบบการใช้กระบวนการประเมินใช้ระยะเวลาเกินไป บุคลากรที่ย้ายมาใหม่ยังไม่รู้รูปแบบการใช้กระบวนการประเมินปฏิบัติต่อไม่ได้ และการปฏิบัติงานตามรูปแบบขาดความต่อเนื่อง จากสาเหตุที่น้ำท่วมโรงเรียน

4. ผลการประเมินรูปแบบการใช้กระบวนการประเมิน สำหรับการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า องค์ประกอบของรูปแบบการใช้กระบวนการประเมิน มีความเหมาะสม ที่จะเป็นแนวทางในพัฒนาการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานได้ และมีประโยชน์ต่อผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูในโรงเรียนในการมีส่วนร่วมเรียนรู้การประเมินคุณภาพภายในจนสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อเพิ่มพูนความรู้เรื่องการประเมินคุณภาพและมีทักษะในการประเมินคุณภาพภายใน และทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และทักษะการประเมินคุณภาพภายในมากขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

จากการพัฒนารูปแบบการใช้กระบวนการประเมิน สำหรับการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีประเด็นที่จะมาอภิปราย 4 ประเด็น ประเด็นแรก สภาพการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ประเด็นที่สอง กระบวนการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ประเด็นที่สามการดำเนินการโดยใช้วงจรเดมมิง ประเด็นสุดท้ายเรื่องความเหมาะสมของรูปแบบที่พัฒนาขึ้น ซึ่งรายละเอียดแต่ละประเด็นดังนี้

1. สภาพการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ผลจากการศึกษาสภาพการประเมินคุณภาพภายในของสถานศึกษา พบว่า มีบุคลากรที่มีหน้าที่ในการดำเนินการ คือ ครูวิชาการ เป็นหลักเพียงคนเดียว คณะครูคนอื่นๆ ในโรงเรียนจะทำหน้าที่รับผิดชอบเก็บข้อมูลบางส่วนตามหน้าที่รับผิดชอบที่สอดคล้องกับมาตรฐาน ส่วนผู้บริหารจะรับผิดชอบประเมินตามมาตรฐานที่เกี่ยวข้องกับตนเอง และดูภาพรวมของโรงเรียน ส่วนคณะกรรมการสถานศึกษาของโรงเรียนมีบทบาทคือเป็นผู้รับทราบรายงานผลการประเมินและวางแผนร่วมปรึกษาหารือกับผู้บริหารในการพัฒนาสถานศึกษาเท่านั้น สอดคล้องกับ สำราญ มีแจ้ง และคณะที่ได้ศึกษาปัจจัยที่ทำให้สถานศึกษานำผลการประเมินไปใช้พัฒนาคุณภาพการศึกษา ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตภาคเหนือตอนล่าง พบว่าสถานศึกษาขาดบุคลากรในการดำเนินงาน และการดำเนินงานประเมินคุณภาพภายในในสถานศึกษาที่มีขนาดเล็ก มักจะเป็น

การมอบหมายหน้าที่ให้ครูคนใด คนหนึ่งในโรงเรียน หรือผู้บริหารดำเนินการเอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าผู้บริหารมักมอบหมายให้ครูคนใดคนหนึ่งเข้าอบรมเรื่องการประเมินคุณภาพภายในได้เพียง 1 คน หรือไม่ผู้บริหารเข้ารับการอบรมเสียเองเพราะเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ครูมีจำนวนน้อย ดังนั้นภาระหน้าที่การประเมินคุณภาพภายในจึงตกอยู่กับผู้ที่เข้ารับการอบรมเพียงผู้เดียว ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียนจึงควรเริ่มที่จะมอบหมายงานด้านการประเมินคุณภาพให้ทุกคนมีส่วนร่วม โดยถ่ายทอดความรู้เรื่องการประเมินคุณภาพภายในที่ได้รับมาให้กับครูทุกคนในโรงเรียนรับทราบ ซึ่งอาจเริ่มจากการพูดคุยเพื่อสร้างความตระหนักและเห็นความสำคัญก่อน โดยใช้การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การมอบหมายงาน ด้านการประเมินโครงการต่างๆ ภายในโรงเรียนควรมีผู้รับผิดชอบตั้งแต่สองคนขึ้นไป เพื่อให้เกิดการพูดคุยหรือปรึกษาหารือกันในระหว่างการดำเนินการ

2. กระบวนการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

จากผลการสังเคราะห์เอกสาร ขั้นตอนการใช้กระบวนการประเมิน ได้ขั้นตอนการประเมินทั้งหมด 11 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวางแผนการประเมินภายใน แต่งตั้งคณะกรรมการประเมินภายใน 2) จัดทำข้อมูลสารสนเทศของโรงเรียน 3) กำหนดจุดมุ่งหมายของการประเมิน 4) กำหนดกรอบการประเมิน 5) กำหนดรูปแบบวิธีการประเมิน 6) กำหนดเกณฑ์การประเมิน 7) การดำเนินการประเมินตนเอง 8) พิจารณาทบทวน ตรวจสอบผลการปฏิบัติงานหรือผลการประเมิน และ 9) นำผลการประเมินไปปรับปรุงพัฒนา 10) การเผยแพร่ผลการประเมิน และ 11) การใช้ประโยชน์จากผลการประเมิน แต่เมื่อนำกระบวนการทั้ง 11 ขั้นตอนมาประชุมร่วมกับผู้บริหารและครูในโรงเรียน เพื่อกำหนดเป็นกระบวนการประเมิน พบว่า ลดเหลือ 5 ขั้นตอน คือ 1) เตรียมความพร้อม 2) ขึ้นวางแผนการประเมิน 3) ขึ้นดำเนินการเก็บข้อมูล 4) ขึ้นวิเคราะห์ข้อมูล และ 5) ขึ้นนำเสนอ ผลการประเมิน ซึ่งขั้นตอนที่เลือกมา พบว่า สอดคล้องกับขั้นตอนการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาของสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐานมากที่สุด นอกจากนี้แล้วยังมีความคล้ายคลึงกับ สายฝน วิบูลย์รังสรรค์ (2550) ที่พัฒนารูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมสำหรับประเมินและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนารูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมสำหรับประเมินและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมที่ได้มีกระบวนการประเมิน 5 ขั้นตอน คือ 1) การเตรียมความพร้อม 2) การวางแผนการประเมิน 3) การดำเนินการเก็บข้อมูล 4) การวิเคราะห์และสะท้อนกลับ 5) การนำเสนอผลและนำไปใช้ ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากบุคลากรในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้รับการอบรมด้านการประเมินคุณภาพภายในจากหน่วยงานต้นสังกัดโดยตรง และเกิดความคุ้นชินกับการดำเนินงานตามกระบวนการ ขั้นตอนดังกล่าว แต่จากการปฏิบัติการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษา พบว่า การดำเนินการ 11 ขั้นตอน ที่ผู้วิจัยสังเคราะห์มาจะแทรกอยู่ในขั้นตอนของการดำเนินการ 5 ขั้นตอนของสถานศึกษา กล่าวคือ ในขั้นตอนการเตรียมความพร้อม จะครอบคลุม ในขั้นตอนของการแต่งตั้งคณะกรรมการ การจัดทำข้อมูลสารสนเทศ ขึ้นการวางแผนการ

ประเมินจะครอบคลุมเรื่องการกำหนดจุดมุ่งหมายของการประเมิน การกำหนดกรอบการประเมิน ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล จะครอบคลุมประเด็นเรื่องการกำหนดรูปแบบการประเมิน การดำเนินการประเมิน ขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูลสอดคล้องกับขั้นตอนการกำหนดเกณฑ์การประเมิน การทบทวนตรวจสอบการปฏิบัติงานหรือผลการประเมิน และขั้นนำเสนอผลการประเมินสอดคล้องกับนำผลการประเมินไปปรับปรุงพัฒนา การเผยแพร่ ผลการประเมินและการใช้ประโยชน์จากผลการประเมิน

3. การดำเนินการโดยใช้วงจรเดมมิ่ง (PDCA)

รูปแบบการใช้กระบวนการประเมิน สำหรับการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จากการสังเคราะห์ จากสนามวิจัย พบว่า กระบวนการประเมินประกอบด้วย ขั้นตอน ได้แก่ 1) การเตรียมความพร้อม 2) การวางแผนการประเมิน 3) การรวบรวมข้อมูล 4) การวิเคราะห์ข้อมูล 5) การรายงานผลการประเมิน โดยในแต่ละขั้นประกอบด้วย วงจรการทำงานของวงจร เดมมิ่ง (PDCA) ซึ่งเป็นวงจรคุณภาพที่สถานศึกษาส่วนใหญ่นำไปใช้ ดังพบ ได้จากงานวิจัยหลายเล่ม ได้แก่ ทิภาวรรณ เลขวัฒน์ (2551) ได้พัฒนารูปแบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน ด้วยวิธีการเทียบเคียงสมรรถนะ โดยรูปแบบประกอบด้วย โครงสร้างหลักและโครงสร้างเสริม ในโครงสร้างหลักประกอบด้วย 6 ขั้น ในแต่ละขั้นใช้การดำเนินงานตามวงจรเดมมิ่ง (PDCA) ซึ่งสามารถใช้ได้จริงกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และเพชริน สงค์ประเสริฐ (2550) ได้พัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการโดยยึดหลักการทำงานเป็นทีมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยในองค์ประกอบที่ กระบวนการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของรูปแบบ ได้นำวงจรเดมมิ่ง (PDCA) คือบุคลากรการวางแผนงานวิชาการ การนำแผนไปปฏิบัติ การตรวจสอบประเมินผลงานวิชาการ และการปรับปรุงงานวิชาการ มาเป็นแนวของการดำเนินงาน เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้บริหารและคณะครูในโรงเรียนมีความเข้าใจในการดำเนินงานตามวงจรเดมมิ่ง (PDCA) ซึ่งอาจเป็นเพราะขั้นตอนการดำเนินการตามวงจรเดมมิ่ง (PDCA) ทำความเข้าใจง่ายใช้กันแพร่หลายโดยเฉพาะ การดำเนินการที่เป็นระบบ การดำเนินการเพื่อสร้างความร่วมมือร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

4. ความเหมาะสมของรูปแบบที่พัฒนาขึ้น

ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการใช้กระบวนการประเมิน สำหรับการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า รูปแบบการใช้กระบวนการประเมิน สำหรับการประเมินคุณภาพภายใน ที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมที่จะเป็นแนวทางในการพัฒนาการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาได้ และเป็นรูปแบบที่เน้นให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยเฉพาะผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูในโรงเรียนได้เข้ามามีส่วนร่วมเรียนรู้การประเมินคุณภาพภายในจนสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อเพิ่มพูนความรู้เรื่องการประเมินคุณภาพและมีทักษะในการประเมินคุณภาพภายใน จากรูปแบบที่พัฒนาขึ้นผู้วิจัยพบจุดเด่นอยู่ 3 ประการ ประการแรกผู้บริหารสถานศึกษามีความเห็นด้วยอย่างยิ่งกับหลักการของการใช้

กระบวนการประเมิน (process use) เพราะสถานศึกษาที่มีขนาดเล็ก บุคลากรมีจำนวนน้อย และสถานศึกษาตั้งอยู่ห่างไกลจากตัวเมือง มักจะมีการเปลี่ยนแปลงบุคลากรอยู่เสมอ ทำให้ขาดแคลนบุคลากรทำหน้าที่การประเมินคุณภาพภายใน ประการที่สอง บุคลากรในสถานศึกษาเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบด้วยตนเอง ถึงแม้ว่าผู้วิจัยจะนำเสนอผลการสังเคราะห์เอกสารต่างๆ จากหลายๆแหล่งข้อมูล เมื่อนำมาให้บุคลากรในสถานศึกษาพิจารณาร่วมกัน พบว่า ข้อเสนอของกระบวนการประเมินเปลี่ยนไป ขั้นตอนต่างๆ กระชับขึ้น เหมาะสมกับการปฏิบัติในสภาพบริบทของสถานศึกษา แต่ยังคงอยู่ในกรอบข้อมูลจากการสังเคราะห์เอกสาร ประการที่สาม การปฏิบัติการประเมิน โดยใช้รูปแบบ การใช้กระบวนการประเมิน เป็นการฝึกปฏิบัติจริงภายใต้สภาพการปฏิบัติงานปกติของครูในสถานศึกษา ซึ่งถือว่าการเรียนรู้ของผู้ปฏิบัติงานร่วมกัน ทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติไปพร้อมๆ กันได้เห็นแนวทางการปฏิบัติงานได้อย่างชัดเจนและการฝึกปฏิบัติจริงส่งผลส่งผลให้ผู้ปฏิบัติเกิดทักษะในการปฏิบัติงานด้านการประเมินคุณภาพภายใน ดังนั้นผลการวิจัยครั้งนี้ พบว่า เมื่อสิ้นสุดกระบวนการแล้ว ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องพึงพอใจในการใช้รูปแบบฯ เพราะทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และทักษะการประเมินคุณภาพภายในมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พิษณุ ทรัพย์สมบัติ (2549) ที่ศึกษาเรื่องการพัฒนาวัฒนธรรมการประเมินการเรียนการสอนของครู : การฝึกอบรม โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานด้วยการสร้างเครือข่ายและการสะท้อนอภิमान พบว่า ครูที่เข้าร่วมฝึกปฏิบัติจริงในทุกขั้นตอนของการฝึกอบรม เป็นกระบวนการที่ครูได้ช่วยเหลือกัน ร่วมกันคิดและปฏิบัติ ร่วมกันคิดสะท้อนผลการเรียนรู้จากผลงาน สร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง และสามารถเรียนรู้ ผ่านประสบการณ์ของตนเองและผู้อื่นโดยมีครูในโรงเรียนเป็นที่เลี้ยงให้คำแนะนำ และเกิดผลงาน ที่เป็นรูปธรรมนำไปใช้ได้จริง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 จากผลการปฏิบัติตามรูปแบบการใช้กระบวนการประเมิน สำหรับการประเมินคุณภาพภายใน พบปัญหาว่าการดำเนินงาน ใช้ระยะเวลาช้านาน และในระหว่างที่ดำเนินการมีการเปลี่ยนแปลงบุคลากรทำให้ขาดความต่อเนื่อง ดังนั้น ควรเริ่มใช้กับการประเมินโครงการต่างๆ ภายในสถานศึกษา เช่น โครงการวิถีสู่ชุมชน โครงการยุวทูตความดี โครงการเศรษฐกิจพอเพียง หรือโครงการอื่นๆ ซึ่งใช้ระยะเวลาสั้นกว่าการประเมินคุณภาพภายใน จะทำให้ผู้ร่วมปฏิบัติงานดำเนินการตั้งแต่เริ่มจนจบกระบวนการ

1.2 จากผลการทดลองผู้วิจัย แสดงบทบาทเป็นนักประเมินเสริมพลัง กล่าวคือ ต้องเป็นผู้ให้ หรือจัดการฝึกอบรมให้ความรู้ในเรื่องที่ครูต้องการ ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวก ในการทำงาน สร้างความชัดเจนในประเด็นที่ครูสงสัย และรวมถึงต้องให้อิสระในการทำงาน และตัดสินใจ ซึ่งในบทบาทนี้เมื่อมีการนำรูปแบบที่พัฒนาขึ้นไปใช้จะต้องเป็นหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องทำความเข้าใจ เกี่ยวกับบทบาทการเป็นนัก

ประเมิน เสริมพลังให้ถ่องแท้ และศึกษารายละเอียดของ หลักการ กระบวนการดำเนินงานและ ลักษณะของวิธีการใช้กระบวนการประเมินให้เข้าใจ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาการใช้กระบวนการประเมิน เพื่อพัฒนาระบบขององค์กร

2.2 ควรมีการนำรูปแบบการใช้กระบวนการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน ที่พัฒนาขึ้นนี้ ไปทดลองประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาที่ขนาดโรงเรียนแตกต่างกันเพื่อ เปรียบเทียบ ผลการประเมินว่าแตกต่างกันหรือไม่ และจะเป็นการขยายผลการศึกษาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

เนาวรัตน์ พลายน้อย และธีรเดช ฉายอรุณ. การพัฒนาการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการประเมิน แบบเสริมพลัง. กรุงเทพฯ : พีเอลีฟวิง, 2550.

ทิถาวรณ เลขวัฒน์. การพัฒนารูปแบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้วยวิธีการเทียบเคียงสมรรถนะ. วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัย นเรศวร, 2551.

พิชญ ทรัพย์สมบัติ. การพัฒนาวัฒนธรรมการประเมินการเรียนการสอนของครูการฝึกอบรม โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานด้วยการสร้างเครือข่ายการคิดสะท้อนอภิमान. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2549.

เพชริน สงค์ประเสริฐ. การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการโดยยึดหลักการทำงาน เป็นทีมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัย นเรศวร, 2549.

รัตนะ บัวสนธ์. ทิศทางและอาณาบริเวณการประเมิน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

สายฝน วิบูลรังสรรค์. การพัฒนาแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วม สำหรับประเมินและ พัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2550.

สุวิมล ว่องวานิช. การออกแบบประเมินผลภายใน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : วี ที ซี คอมมิวนิคชั่น, 2544.

สำราญ มีแจ่ง และคณะ. ปัจจัยที่ทำให้สถานศึกษานำผลประเมินไปใช้พัฒนาคุณภาพการศึกษา ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตภาคเหนือตอนล่าง. ศูนย์เครือข่าย สมศ. มหาวิทยาลัย นเรศวร, 2551.

Amo, C. and Cousins, B. "Going through the process: An examination of the operationlization of process in empirical research on evaluation," New Direction for Evaluation. 116, 5-26. 2007

- Harnar and Preskill. "Evaluators' descriptions of process use: An exploratory study," New Directions for Evaluation. Special Issue: Process Use in Theory, Research, and Practice. 116. 27-44. 2007.
- Patton, M. Q. Utilizationfocused evaluation (UFE) checklist. Western Michigan : Western Michigan University, 2002.